

УДК 821.161.2.09:929

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-5\(33\)-987-996](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-5(33)-987-996)

Шевченко Світлана Миколаївна кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу історії та філософії освіти, Інститут педагогіки, Національна академія педагогічних наук України, вулиця Січових Стрільців, 52Д, Київ, 04053, <https://orcid.org/0000-0002-0432-8893>

ПРІОРИТЕТИ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ ЯК ПРЕДМЕТ ФІЛОСОФСЬКО-ОСВІТНЬОЇ РЕФЛЕКСІЇ

Анотація. Сьогодні існує значна кількість розроблених і затверджених на державному рівні програм, зокрема: Національна доктрина розвитку освіти XXI століття, програма «Вчитель», постійно змінюється і оновлюється закон «Про вищу освіту». Принциповим у даному питанні є те, що молода людина повинна стати особистістю демократичною, гуманною, конкурентоздатною на теренах світового простору. Освіта, в свою чергу, базуючись на національній ідеї, має сформувати у молоді такі національні інтереси та риси, які б могли відповідати потребам суспільства. Актуальним і проблемним питанням в Україні є підготовка підростаючого покоління до життя у системі демократичних відносин. Власне формування культури демократичного мислення, поведінки та практики повинно створюватися на базі демократичних та духовних цінностей.

Сьогодні в центрі суспільної свідомості стоять вічні питання «що є людина», «як народжується особистість», «чому вчити і як виховувати».

В сучасній школі відроджується поняття, душі як атрибута духовності, цілісності суб'єкта. і виступає як процес осмислення себе, своєї сім'ї, держави, нації, людства.

Більшість освітян сповідують особистісно орієнтований підхід. Його суть, в основному, полягає в тому, щоб розглядати учня в системі освіти не засобом, а метою освіти, тобто він має стати суб'єктом навчання, виховання й розвитку.

Метою полягає визначити пріоритети сучасної освіти як предмет філософсько-освітньої рефлексії у руслі педагогічної, сучасної проблеми.

У новій освітній парадигмі той, хто навчається, стає суб'єктом пізнавальної діяльності, а не об'єктом педагогічної дії. Саме тому діалогічні відносини вчителя і учня, викладача і студента, визначають основні форми організації навчального процесу, спрямовують його на формування і розвиток здатності того, хто навчається, до самостійного вироблення цілісної системи

рішення професійних проблем, стимулюючи потреби продуктивного творчого характеру.

Сучасна типологія форм виховної діяльності, за традиційною класифікацією, в основу якої покладено кількість учнів, що беруть участь у виховному заході, включає три групи: масові, групові та індивідуальні. Вона достатньо вивчена та описана і дозволяє вчителю працювати творчо і яскраво.

У широкому контексті під терміном «педагогічна освіта» розуміють професійну підготовку осіб, які мають відношення до навчання і виховання молодого покоління. Особливості педагогічної освіти визначаються підвищеними соціальними, морально-етичними, когнітивними, комунікативними тощо вимогами до професійної діяльності та особистості вчителя, педагога, викладача, вихователя як суб'єкта педагогічного спілкування і навчально-виховного процесу.

Ключові слова: філософсько-освітня рефлексія, педагогічна освіта, навчально-виховний процес, продуктивний творчий характер, цінності, національні інтереси, демократичні відносини, вчитель, духовні цінності.

Shevchenko Svitlana Mykolayivna Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Researcher, Senior Researcher of the Department of History and Philosophy of Education, Institute of Pedagogy, National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, St. Sichovykh Striltsiv, 52D, Kyiv, 04053, <https://orcid.org/0000-0002-0432-8893>

PRIORITIES OF MODERN EDUCATION AS A SUBJECT OF PHILOSOPHICAL AND EDUCATIONAL REFLECTION

Abstract. Today, there is a significant number of programs developed and approved at the state level, in particular: the National Doctrine of the Development of Education of the 21st Century, the "Teacher" program, the law «On Higher Education» is constantly changing and updated. The principle in this matter is that a young person should become a democratic, humane, competitive person in the world space. Education, in turn, based on the national idea, should form such national interests and traits in the youth that could meet the needs of society. An urgent and problematic issue in Ukraine is the preparation of the younger generation for life in the system of democratic relations. The actual formation of a culture of democratic thinking, behavior and practice should be created on the basis of democratic and spiritual values.

Today, the eternal questions «what is a person», «how is a personality born», «why to teach and how to educate» are in the center of public consciousness.

In the modern school, the concept of the soul as an attribute of spirituality, integrity of the subject is being revived. and acts as a process of understanding oneself, one's family, state, nation, humanity.

Most educators believe in a person-oriented approach. Its essence, basically, is to consider the student in the education system not as a means, but as the goal of education, that is, he should become a subject of training, upbringing and development.

The goal is to determine the priorities of modern education as a subject of philosophical and educational reflection in the direction of a pedagogical, modern problem.

In the new educational paradigm, the learner becomes the subject of cognitive activity, and not the object of pedagogical action. That is why dialogic relations between teacher and student, teacher and student determine the main forms of organization of the educational process, direct it to the formation and development of the student's ability to independently develop a complete system of solving professional problems, stimulating the needs of a productive and creative nature.

The modern typology of forms of educational activity, according to the traditional classification based on the number of students participating in the educational activity, includes three groups: mass, group and individual. It is sufficiently studied and described and allows the teacher to work creatively and vividly.

In a broad context, the term «pedagogical education» refers to the professional training of persons related to the education and upbringing of the younger generation. Peculiarities of pedagogical education are determined by increased social, moral-ethical, cognitive, communicative, etc. requirements for the professional activity and personality of the teacher, pedagogue, teacher, educator as a subject of pedagogical communication and educational process.

Keywords: philosophical and educational reflection, pedagogical education, educational process, productive creative character, values, national interests, democratic relations, teacher, spiritual values.

Постановка проблеми. Сучасна українська освіта – це освіта постійного пошуку. Сьогодні існує значна кількість розроблених і затверджених на державному рівні програм, зокрема: Національна доктрина розвитку освіти XXI століття, програма «Вчитель», постійно змінюється і оновлюється закон «Про вищу освіту». Принциповим у даному питанні є те, що молода людина повинна стати особистістю демократичною, гуманною, конкурентоздатною на теренах світового простору. Освіта, в свою чергу, базуючись на національній ідеї, має сформувати у молоді такі національні інтереси та риси, які б могли відповідати потребам суспільства. Актуальним і проблемним питанням в Україні є підготовка підростаючого покоління до життя у системі демократичних відносин. Власне формування культури демократичного мислення, поведінки та практики повинно створюватися на базі демократичних та духовних цінностей.

Українська педагогічна еліта, починаючи з відомих педагогів К. Ушинського, С. Русової, В. Сухомлинського та інших завжди стояла на передових позиціях в цьому питанні, але часи змінювались і сучасний світ потребує більш ретельного підходу до цієї проблеми. Сучасна світова освіта – це освіта фундаментальних нововведень, інновацій, прогнозування на майбутнє та модернізацію. Сьогодні в центрі суспільної свідомості стоять вічні питання «що є людина», «як народжується особистість», «чому вчити і як виховувати».

В сучасній школі відроджується поняття, душі як атрибута духовності, цілісності суб'єкта. і виступає як процес осмислення себе, своєї сім'ї, держави, нації, людства.

Більшість освітян сповідують особистісно орієнтований підхід. Його суть, в основному, полягає в тому, щоб розглядати учня в системі освіти не засобом, а метою освіти, тобто він має стати суб'єктом навчання, виховання й розвитку.

Із чотирьох способів мотивації: матеріальної, пізнавальної, самореалізації й персоналізації можна виокремити найвищу для особистості – персоналізацію (визнання, авторитет, значущість, любов, влада). Цю точку зору раніше висловлював З.Фрейд, на неї покладаються у своїх наукових працях Л.Виготський, І.Бех та інші. Отже, якщо ті знання. Вміння, навички, способи мислення, які формуються в навчально-пізнавальній діяльності школяра, допомагають йому персоналізуватися в соціальному середовищі, в колективі, в сім'ї, серед друзів, то такий учень бере активну участь у розв'язанні проблем, поставлених учителем, а це якраз і є основою для розвитку особистості.

Реалізуючи особистісно орієнтований підхід ряд педагогічних колективів сформували свої якісно-діючі виховні моделі. Це виховна система О.А.Захаренка, де реалізується «середовищний підхід», виховна система українського коледжу ім. В.О. Сухомлинського, де передусім сповідуються культуротворча функція школи, виховна система Великосорочинської школи-інтернату, в якій в основу навчально-виховного процесу поставлено національну матеріальну та духовну культуру українського народу, технологія «Педагогічна підтримка» синельниковської школи № 1, що на Дніпропетровщині.

Вона передбачає виявлення сильних і слабких сторін особистості та організацію такого педагогічного середовища, яке сприяє її успішному розвитку на основі зростання кращих якостей і корекції проблем. Виховна модель «Планета Ясенівка» Ясенівської школи Київської області, її змістом є творча духовна і матеріальна діяльність дитини з «розпредмечування» соціального досвіду, що акумулювався в об'єктах соціальної культури або генерується при функціонуванні людських спільностей.

Становлення сучасної педагогічної науки відбувається у протиборстві консервативного і прогресивного, в тісній єдності теорії і практики. В момент

кардинальних історичних змін, коли розпалась стара система цінностей, практика домінувала над наукою, тому що молоде покоління жило і виховувалось, не чекаючи, коли з'являться нові підручники з педагогіки, коли педагоги переосмислять необхідність докорінного оновлення змісту, форм і методів виховання. Та забезпечать їх гнучкість, диференціацію, динамізм, оперативність, здатність адекватно реагувати на зміни в суспільстві, максимально враховуючи інтереси і потреби здібних і обдарованих дітей. З урахуванням суспільних тенденцій, негативних та позитивних процесів у школах осмислюються методичні аспекти досягнення нової якості формування особистості учня. Виховна система займає центральне місце в сучасній педагогічній науці. Триває процес становлення оригінальних виховних систем, що відповідають профілю навчального закладу, особливостям психічного і морально розвитку учнів, їхнім духовним потребам [6].

Прояв і втілення творчого потенціалу людини завжди були і є основним джерелом суспільного вдосконалення і культурно-історичного поступу. Для виживання, саморозвитку і творчої самореалізації особистості у складних сучасних умовах потрібна здатність до осмислення і перетворення власного досвіду, вміння вийти за межі сформованих у суспільстві стереотипів і соціальних шаблонів та знайти своє місце у світі. Саме тому особливої значущості набуває формування творчого і водночас ціннісно-сміслового ставлення людини до дійсності, розвиток її творчої унікальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливим кроком на шляху осмислення цих зрушень став вихід у світ унікального циклу наукових праць «Філософія освіти: пошук пріоритетів» у семи книгах: Василя Кременя «Філософія людиноцентризму в освітньому просторі. Філософія людини і освіти»; Віктора Андрущенка і Леоніда Губерського «Філософія як теорія та методологія розвитку освіти»; Леоніда Губерського, Василя Кременя і Володимира Ільїна «Філософія: історія, суспільство, освіта»; Віктора Андрущенка й Володимира Савельєва «Освітня політика: Огляд порядку денного»; Віктора Андрущенка «Світанок Європи. Проблеми формування нового вчителя для об'єднаної Європи ХХІ століття» та «Роздуми про освіту: Філософія та методологія»; Євгена Суліми і Максиміліана Шепелева «Сучасна глобалістика: політика, освіта і культура».

На сторінках цих книг уперше в педагогічній і філософській літературі проаналізована системна якість української освіти, її педагогічна матриця, що визначає місце і роль останньої у європейському і світовому освітньому просторі. Висвітлюється перебіг Болонського процесу, вплив інформаційних і телекомунікаційних інновацій на модернізацію освітньої діяльності, концептуальні реформи вітчизняної освітянської галузі. Змістові та структурно-функціональні особливості сучасної освітньої політики розглядаються крізь призму глобалізації, інтернаціоналізації та європеїзації.

Мета статті полягає визначити пріоритети сучасної освіти як предмет філософсько-освітньої рефлексії.

Виклад основного матеріалу. Видання циклу наукових праць «Філософія освіти: пошук пріоритетів» стало вагомим внеском у становлення нової, людиноцентричної парадигми сучасної філософії освіти і педагогічної науки, згідно з якою розвиток особистості в рамках освітньої системи має відбуватися в умовах формування складних систем регуляції її поведінки і цілої низки компетенцій, ядро яких становлять особистісні і професійно важливі якості. У новій освітній парадигмі той, хто навчається, стає суб'єктом пізнавальної діяльності, а не об'єктом педагогічної дії. Саме тому діалогічні відносини вчителя і учня, викладача і студента, визначають основні форми організації навчального процесу, спрямовують його на формування і розвиток здатності того, хто навчається, до самостійного вироблення цілісної системи рішення професійних проблем, стимулюючи потреби продуктивного творчого характеру.

Окремо слід відзначити значну увагу авторів циклу праць «Філософія освіти: пошук пріоритетів», приділену формуванню світового простору освіти і його диверсифікації. Вони розглядають сучасний світовий освітній простір як єдиний організм, що формується з урахуванням глобальних тенденцій і особливостей національних освітніх систем. Серед важливих тенденцій розвитку світової освіти відзначається значне розповсюдження нововведень при збереженні національних традицій і національної ідентичності країн та регіонів. Саме тому, як наголошують Є. Суліма і М. Шепелев, «світовий простір освіти стає полікультурним і соціально-орієнтованим на розвиток людини і цивілізації загалом, більш відкритим для формування міжнародного освітнього середовища, наднаціонального за характером знань із залученням людини до світових цінностей».

Аспекти розвитку і становлення виховних систем деталізуються в педагогічних працях Г.І. Сороки, Л.І. Новикової.

Сучасна педагогіка ламає стереотипи, які утвердились в школах. Домінування знань, обов'язково академічних, змінюється феноменом природо відповідності. Випускники шкіл все частіше зустрічаються з необхідністю оволодіння науковою виживання на основі розвитку соціально-психологічних засобів пристосування до будь-яких ситуацій.

Спектр здібностей, які в даному зв'язку мусить розвинути освітній процес, надзвичайно широкий: від фізичних якостей. Які потрібні кожному і для зустрічі з природою, і для спілкування з людьми, з метою, як правило, далекою від ідеалу творчої співпраці і взаємодопомоги, до вміння вижити у співтоваристві інших, залишаючись при цьому повноцінною, вільною і відповідальною особистістю. У новій школі індивідуальність мусить виступати керівним методологічним положенням у вихованні та навчанні.

Педагогічна наука виділяє три складові майбутньої освіти, які повинні узгоджуватись між собою, це – наукові дисципліни, художні дисципліни та ціннісні орієнтації.

Сучасне виховання базується на системі цінностей, які вказують на вектор виховних зусиль, формують виховний ідеал. Раніш виховувались класові цінності, сьогодні акцент зроблено на загальнолюдські. У 1993 році американець С.Хантинган провів аналіз 100 порівнювальних досліджень про цінності у різних державах. Він довів, що західні цінності мають найвищий статус у світі.

Омелян Вишневський, професор Дрогобицького педінституту, запропонував «Кодекс цінностей», в якому виділив наступні категорії:

- Абсолютні вічні цінності: добро, совість, правда, віра, надія, любов...
- Основні національні цінності: патріотизм, історична пам'ять, захист Вітчизни...
- Основні громадські цінності: захист прав і свобод, повага закону...
- Цінності сімейного життя: вірність, довіра, піклування про дітей та батьків...
- Цінності особистого життя: внутрішня свобода, воля, розум.

Науковці І.Д.Бех, В.І.Лозова, Г.І. Сорока, М.М. Фіцула та інші в педагогічних працях дають чіткі поради, що стосуються постановки завдань, формулюють основні принципи виховання, класифікують та характеризують методи, прийоми, засоби виховання. Сучасна типологія форм виховної діяльності, за традиційною класифікацією, в основу якої покладено кількість учнів, що беруть участь у виховному заході, включає три групи: масові, групові та індивідуальні. Вона достатньо вивчена та описана і дозволяє вчителю працювати творчо і яскраво.

Необхідно зазначити, що у широкому контексті під терміном «педагогічна освіта» розуміють професійну підготовку осіб, які мають відношення до навчання і виховання молодого покоління. Особливості педагогічної освіти визначаються підвищеними соціальними, морально-етичними, когнітивними, комунікативними тощо вимогами до професійної діяльності та особистості вчителя, педагога, викладача, вихователя як суб'єкта педагогічного спілкування і навчально-виховного процесу. Треба зазначити, що до осіб, які причетні до процесів виховання, навчання, розвитку відносяться ще й батьки. Також педагогічну освіту трактують як: підготовку педагогічних і науково-педагогічних кадрів для навчальних закладів усіх типів, у тому числі професійно-технічних, середньо-спеціальних й вищих; як сукупність знань, здобутих у результаті цієї підготовки, як систему підготовки фахівців загальної освіти [5]. Завдання педагогічної освіти, як стверджує Д. С. Мазоха, полягає у формуванні вчителя як фахівця і як людини високої [1]

культури, яка має особистий позитивний вплив на індивідуальність того хто навчається. До завдань педагогічної освіти можна віднести:

- а) підготовку педагога, здатного забезпечити всебічний розвиток особистості;
- б) організацію профорієнтаційної роботи та відбору здібної молоді для навчання у педагогічних закладах вищої освіти;
- в) розробку і запровадження державних стандартів педагогічної освіти;
- г) формування державного замовлення на підготовку педагогічних працівників [5].

У структурі вищої педагогічної освіти розпочали реалізовуватися три системи підготовки педагогів. Монорівнева система зорієнтована на підготовку спеціаліста для одного певного виду діяльності; освітня функція системи виконує допоміжну роль порівняно з професійною підготовкою. У багатоступеневій системі дещо розширені можливості для здобуття вищої освіти на основі базової професійної освіти. Багаторівнева система передбачає у змісті педагогічної освіти виокремлення двох блоків: загальнокультурний і загальнонауковий та професійно-освітній [4]. У педагогічному словнику зазначається, що метою багаторівневої системи педагогічної освіти є розширення можливостей навчальних закладів у задоволенні різноманітних культурно-освітніх потреб особистості і суспільства та підвищення гнучкості загальнокультурної, наукової та професійної підготовки фахівців у сфері освіти, зважаючи на мінливі потреби економіки та ринку праці. Одним із важливих завдань педагогічної освіти у зв'язку з запровадженням багатоступеневої структури є глибоке оновлення її змісту, в якому можна виділити три взаємопов'язані блоки: загальнокультурний, психолого-педагогічний і предметний. Сучасна система педагогічної освіти включає декілька етапів:

1. Допрофесійна підготовка (спеціалізовані школи, ліцеї, гімназії, психолого-педагогічні тренінги, практики, семінари, літні табори тощо).
2. Середньо-спеціальна підготовка (молодший спеціаліст – педагогічні училища і коледжі) педагогічних кадрів з високим рівнем педагогічної майстерності для дошкільних навчальних закладів та початкової школи.
3. Базова вища педагогічна освіта першого і другого рівня (бакалавр, магістр).
4. Аспірантура (докторантура) – отримання наукового ступеня. Результатом педагогічної освіти є формування професійної компетентності, яка передбачає розуміння, цілісний підхід, систему поглядів педагога на освіту в цілому та на конкретну педагогічну ситуацію в ній [3; 2].

Педагогічна освіта не може розглядатися лише як спосіб трансляції когнітивного знання та засвоєння накопиченого в історії освіти досвіду; педагогічна освіта розглядається нині як синтезований культуротворчий

процес професійного становлення педагога. Професійне становлення педагога не завершується у стінах педагогічного навчального закладу, воно продовжується під час професійної діяльності. Безперервність педагогічної освіти педагога є необхідною передумовою розвитку його творчих здібностей, інтегративним елементом його життєдіяльності та умовою сталого розвитку індивідуального досвіду. Зростання професійної майстерності та педагогічної культури педагога більш інтенсивне, якщо особа займає позицію активного суб'єкта діяльності, якщо практичний індивідуальний досвід осмислюється і з'єднується з соціальним і професійним досвідом, у педагогічному колективі підтримується і заохочується творчий професійний пошук [5]. Стейкхолдери в освіті: зовнішні – сім'я, соціум, держава, бізнес, виробництво; внутрішні – профільні відомства України, регіональне управління освіти тощо), заклади освіти (ДНЗ, школа, коледж, ЗВО тощо). Всі Стейкхолдери зацікавлені в якійсній освіті, яка забезпечує конкурентоспроможність та суб'єктний потенціал кожного з них.

1. Проблеми педагогічної освіти зумовлені новими цивілізаційними викликами, модернізацією системи вищої школи, входженням України до європейського освітнього простору, органічно взаємопов'язані, оскільки йдеться про досягнення єдиної мети – підвищення якості національної освіти та забезпечення підготовки людини до життя у сучасному динамічному суспільстві [4].

Принципово проблемне поле педагогічної освіти в Україні можна розглядати на трьох рівнях. Перший з них пов'язаний з тим, що ми оцінюємо потребу модернізації як актуальне питання, вирішення якого неможливо уникнути. Цей рівень притаманний поточному стану справ на етапі сталого функціонування суспільства. Другий рівень, коли необхідність реформування педагогічної освіти віднесено до рівня задач, що сформувалися під тиском протиріч суспільного розвитку. У такому разі справа полягає у тому, щоб створити ефективний механізм модернізації. Третій рівень – це докорінна модернізація педагогічної освіти, що обумовлена сучасною кризою в освіті та зміною концептуальних засад освітянського процесу [4 с.162].

Висновки. Основні пріоритети сучасної освіти в Україні: європейський рівень якості й доступності освіти, духовні орієнтири освіти, демократія в освіті, розвиток суспільства на основі нових знань. Пріоритетом сучасної української освіти, поряд з іншими країнами світу, є прагнення створити нові умови для розвитку соціального, науково-технічного, економічного, духовного потенціалу та підготовки молоді до життя. Важливим чинником у вирішенні даної проблеми є освіта. Для держави вигідність якісної освіти полягає у патріотичному вихованні, компетентнісній підготовці громадян та їх толерантності, знятті соціальної напруги, подоланні проблем безробіття; для бізнесу – у формуванні активного споживача на ринку благ та

компетентного фахівця на ринку праці, можливості самозайнятості; для соціуму як локальної соціальної мережі – у збереженні цінностей мікроцивілізації, досягненні загальної мети без владних відносин; для університету – у збереженні чи розширенні контингенту студентів, отже, фінансовій незалежності та високому рейтингу тощо.

Література:

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
2. Енциклопедія освіти ; головний ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. С. 646.
3. Мазоха Д. С. На шляху до педагогічної професії. Київ, 2005. С. 31.
4. Мачинська Н. І. Педагогічна освіта як складова становлення майбутнього фахівця в умовах вищого навчального закладу непедагогічного профілю. Наукові записки. Випуск 103. Серія: Педагогічні науки. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винничен, 2012. 424 с.
5. Савицька Н. Л. Інституціональні проблеми взаємодії стейкхолдерів у вищій освіті. <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4323/1/Savicka.pdf>
6. Шевченко С.М. Національна освіта й виховання учнів у творчості Юрія Федьковича. The 7th International scientific and practical conference «Scientific research in the modern world» (May 4-6, 2023). Perfect Publishing, Toronto, Canada. 2023. С. 380-384. <https://sci-conf.com.ua/vii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-scientific-research-in-the-modern-world-4-6-05-2023-toronto-kanada-arhiv/> <https://lib.iitta.gov.ua/735221/>

References:

1. Honcharenko S. (1997). Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk. [Ukrainian pedagogical dictionary]. 376. [in Ukrainian].
2. Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of education]. (2008). *Holovnyi red. V. H. Kremen - Editor-in-chief V. G. Kremen*. 646. [in Ukrainian].
3. Mazokha D. S. (2005). Na shliakhu do pedahohichnoi profesii. [On the way to the teaching profession]. 31. [in Ukrainian].
4. Machynska N. I. (2012). Pedahohichna osvita yak skladova stanovlennia maibutnoho fakhivtsia v umovakh vyshchoho navchalnoho zakladu nepedahohichnoho profilu. [Pedagogical education as a component of the formation of a future specialist in the conditions of a higher educational institution of a non-pedagogical profile]. *Naukovi zapysky. Vypusk 103. Serii: Pedahohichni nauky - Proceedings. Issue 103. Series: Pedagogical Sciences*. 424. [in Ukrainian].
5. Savytska N. L. Instyutsionalni problemy vzaiedodii steikkholderiv u vyshchii osviti. [Institutional problems of stakeholder interaction in higher education]. [in Ukrainian]. <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4323/1/Savicka.pdf>
6. Shevchenko S.M. (2023). Nacional`na osvita j vy`xovannya uchniv u tvorchosti Yuriya Fed`kovy`cha [National education and education of students in the work of Yurii Fedkovich]. *The 7th International scientific and practical conference «Scientific research in the modern world» (May 4-6, 2023) - VII Міжнародна науково-практична конференція «Наукові дослідження в сучасному світі» (4-6 травня 2023 р.)*. Perfect Publishing, Toronto, Canada, 380-384. <https://sci-conf.com.ua/vii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-scientific-research-in-the-modern-world-4-6-05-2023-toronto-kanada-arhiv/> <https://lib.iitta.gov.ua/735221/> [in Ukrainian].